

Роман Олійничук,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права
і процесу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

ГРУПОВЕ ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ХУЛІГАНСТВО: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Розглянуто групове порушення громадського порядку та хуліганство як кримінально карані діяння проти громадського порядку та моральності. Проаналізовано погляди науковців на правові категорії, які стосуються розмежування даних злочинів. Висвітлено наукові позиції щодо відмінностей між хуліганством і груповим порушенням громадського порядку. Обґрунтовано дискусійність окремих тверджень науковців щодо теми дослідження. Зроблено авторський висновок про відмінність складів досліджуваних злочинів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, відмінності злочинів, ознаки, групове порушення громадського порядку, хуліганство.

Олійничук Р.

Групповое нарушение общественного порядка и хулиганство: проблемы разграничения

Рассмотрены групповое нарушение общественного порядка и хулиганство как уголовно наказуемые деяния против общественного порядка и нравственности. Проанализированы взгляды ученых на правовые категории, которые касаются разграничения данных преступлений. Рассмотрены научные позиции о различиях между хулиганством и групповым нарушением общественного порядка. Обосновано дискуссионность отдельных утверждений ученых по теме исследования. Сделано авторский вывод о различии составов исследуемых преступлений.

Ключевые слова: уголовная ответственность, различия преступлений, признаки, групповое нарушение общественного порядка, хулиганство.

Oliynychuk R.

Group breach of public order and hooliganism: the problems of differentiation

The group breach of public order and hooliganism as punishable acts against public order and morality were examined in the article. The views of scientists on legal categories relating to differentiation of these crimes were analyzed. The scientific positions on the differences between hooliganism and group breach of public order were considered. The contradictory of some statements of scientists on the research topic was grounded.

The results of the research is analyses of the current criminal legislation and scientific views on the legal categories relating to differentiation of group breach of public order and hooliganism as well as grounding the author's conclusion about the difference between these crimes.

There was made a conclusion concerning differences which should distinguish between the group breach of public order and the hooliganism, provided by Articles 293 and 296 of the Criminal Code of Ukraine, which are the following:

- 1. The signs of the objective side (in the nature and content of criminal acts, place and circumstances of the crime).*
- 2. The construction of crimes (art. 293 Criminal Code of Ukraine – material and art. 296 of the Criminal Code of Ukraine – formal).*
- 3. The number of participants (in group breach of public order actions are committed by group of persons, while hooliganism – actions can be committed by either alone or group of persons).*
- 4. The signs of the subject (the subject of hooliganism can be a person under 14 years old and group breach of public order – under 16 years old).*
- 5. The signs of subjective side (Art.293 of the Criminal Code of Ukraine provides both direct and indirect intents, and art. 296 of the Criminal Code of Ukraine – only direct; and hooligan motives of the crime, which is characteristic for hooliganism).*

The ordinary of the research is reasoning of differences which should use for differentiation of group breach of the public order and the hooliganism.

The practical value of the research is that the results of comparative legal studies on the differentiation of group breach of public order and hooliganism can be used in practice to correct qualification of the crimes.

Keywords: criminal liability, differences of crimes, signs, group breach of the public order, hooliganism.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, які постали перед українським суспільством з огляду на важку економічну ситуацію, зубожіння населення, соціально-економічну несправедливість, військові дії на

© Роман Олійничук, 2016.

значній території нашої держави, спричиняють протестні настрої серед населення, що часто проявляються через діяння проти громадського порядку та моральності, а саме у групових порушеннях громадського порядку і хуліганських діях, відповідальність за які передбачена кримінальним законодавством України (Розділ XII Кримінального кодексу (КК) України). Дані злочини мають значну кількість спільних ознак, однак законодавцем передбачено різне покарання. Тому дослідження розмежування групового порушення громадського порядку та хуліганства має актуальне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо розмежування групового порушення громадського порядку з хуліганством розглядалися у працях українських вчених, зокрема В. В. Кузнецова, І. М. Копотуна, В. В. Налуцишина, В. В. Левчука, М. Л. Наклович, О. Зінченко та ін. Так, монографічна робота В. В. Кузнецова висвітлює проблему кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності [5]. Дослідження І. М. Копотуна присвячене громадському порядку як об'єкту кримінально-правової охорони [2]. В. В. Налуцишин приділив увагу проблемам відмежування хуліганства від суміжних злочинів [8]. В. В. Левчук дослідив проблеми визначення об'єкта хуліганства та його значення при кваліфікації злочинів [6]. Праця М. Л. Наклович присвячена кримінально-правовій боротьбі з хуліганством [7]. О. І. Зінченко у своїй монографії приділив увагу поняттю, видам і кваліфікації одиничних злочинів [1]. Однак, незважаючи на досить значні наукові здобутки у цьому напрямі, багато аспектів даної проблематики, зокрема чітке розмежування групового порушення громадського порядку з хуліганством, залишаються малодослідженими та спірними, особливо у їхньому практичному застосуванні під час кваліфікації злочинних діянь.

Цілями даної статті є здійснення аналізу чинного кримінального законодавства та поглядів науковців на правові категорії, які стосуються розмежування групового порушення громадського порядку з хуліганством, та обґрунтування власного висновку про відмінність даних складів злочинів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 293 КК України груповим порушенням громадського порядку є організація групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, а також активна участь у таких діях [4].

Хуліганство – один з небезпечних і дуже поширених злочинів проти громадського порядку. Частина 1 ст. 296 КК України визнає хуліганством грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом. Будь-які інші види хуліганських дій утворюють адміністративний делікт [4].

Так само, як і групове порушення громадського порядку, хуліганство має такі спільні елементи складу злочину: однаковий родовий та основний безпосередній об'єкти. Пригадаємо, що саме громадський порядок є основним безпосереднім об'єктом хуліганства, тому що проти нього насамперед спрямоване хуліганство, і він, головним чином, охороняється нормою, що передбачає кримінальну відповідальність за хуліганство [6, с. 469].

В. В. Налуцишин та В. С. Комісаров запропонували визнати «публічність» обов'язковою ознакою об'єктивної сторони хуліганства [8, с. 100; 10, с. 166]. Якщо підтримати таку позицію, то вказана ознака є подібною з аналогічною при груповому порушенні громадського порядку. Однак, на нашу думку, вказана ознака не є обов'язковою ознакою хуліганства, оскільки в ст. 296 КК України відсутня вказівка на вчинення злочину публічно. Хуліганство може мати місце в квартирі, на безлюдній вулиці тощо [2, с. 108]. Можливе вчинення хуліганства і через телефонний зв'язок, коли винний, наприклад, у нічний час періодично дзвонить потерпілим, порушуючи їх сон і цинічно ображає їх.

Цілком справедливою є думка М. Й. Коржанського, що законодавче визначення хуліганства виражене невеликою кількістю його загальних ознак, тому ця обставина значно ускладнює кваліфікацію діяння, передбаченого ст. 296 КК України [3, с. 420–421]. Крім того, згідно з даними опитування працівників правоохоронних органів, проведеного І. М. Копотуном, респонденти «не вбачають відмінності між злочинами, передбаченими ст. 293 та ч. 2 ст. 296 КК України, і за наявності таких випадків кваліфікують їх як групове хуліганство (майже 78% опитаних зазначили про такі обставини)» [2, с. 76].

Зважаючи на практичну необхідність, у кримінально-правовій літературі науковці неодноразово зверталися до розмежування вказаних злочинів. Так, В. В. Налуцишин у власному дисертаційному дослідженні, яке присвячене кримінальній відповідальності за хуліганство, спробував відмежувати групове порушення громадського порядку від хуліганства. Однак, на нашу думку, науковець, розмежовуючи вказані злочини, помилково робить висновок, що хуліганство є загальною нормою щодо групового порушення громадського порядку [8, с. 176]. Тобто, з одного боку, він вказує на суміжний характер цих протиправних дій, а з іншого – фактично, стверджує про конкуренцію (конкуруючу загальної (ст. 296 КК України) та спеціальної норм (ст.

293 КК України)) відповідних кримінально правових норм. Такий висновок цілком суперечить не тільки раніше викладеним положенням цього дослідження, але й тезі В. В. Налуцишина, що «...при цьому суміжні склади злочинів необхідно відрізнити від конкуренції кримінально-правових норм» [8, с. 167].

Розглянемо, які саме відмінності між вказаними злочинами пропонує виділяти В. В. Налуцишин. На думку вченого, слід розмежовувати ці злочини за такими моментами:

1) групове порушення громадського порядку характеризується усвідомлені дії організаційного характеру, а хуліганство – це, як правило, дії спонтанного характеру;

2) групове порушення громадського порядку може бути вчинено лише організованою групою, а хуліганство – одинаком або групою осіб;

3) у спрямованості злочинних наслідків (при груповому порушенні громадського порядку відбувається грубе порушення роботи транспорту, підприємств, установ чи організацій, а при хуліганстві шкода завдається, зазвичай, потерпілим морального, фізичного чи матеріального характеру) [8, с. 176].

Вважаємо, що окремі відмінності мають дискусійний зміст. Оскільки, по-перше, групове порушення громадського порядку не обов'язково може бути вчинено організованою групою; по-друге, науковець не враховує такий наслідок злочину, передбаченого ст. 293 КК України, як грубе порушення громадського порядку. Вказана шкода, як раніше зазначалося, є оціночною категорією і може мати різний зміст, який може повністю охоплюватися особливою зухвалістю, що притаманна хуліганству. Також викликає певні сумніви визнання В. В. Налуцишином хуліганства формально-матеріальним складом злочину [8, с. 86]. Заради справедливості слід зазначити, що в теорії кримінального права запропоновані й інші погляди. Так, окремі науковці вважають, що необхідною ознакою об'єктивної сторони хуліганства є наслідки, тому що слово «порушення», яке вказане у законодавчому понятті «хуліганства», свідчить про наслідки, необхідні для цього складу злочину [7, с. 79]. Однак ми схилиємося до загальноновизнаної позиції науковців, які оцінюють хуліганство як формальний склад злочину [5, с. 82; 2, с. 109]. На нашу думку, законодавець застосовує термін «порушення» не для того, щоб вказати на наслідки хуліганства, а для того, щоб чіткіше визначити дії, які є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони відповідного складу злочину.

Досить ґрунтовну систему відмінностей між хуліганством та груповим порушенням громадського порядку запропонував В. В. Кузнецов:

– у кількості учасників (при групових порушеннях громадського порядку дії вчиняються групою людей, а при хуліганстві – дії можуть вчинятися як одноособово, так і групою осіб);

– у типових діях (при групових порушеннях громадського порядку: відмова звільнити приміщення чи певну територію, ігнорування розпоряджень адміністрації чи представників влади, відмова припинити незаконні мітинги, пікетування, демонстрації тощо, а при хуліганстві: насильство із заподіянням тілесних ушкоджень або знущанням над особою, нанесення їй побоїв або мордування, катування особи; дії, пов'язані зі знищенням чи пошкодженням чужого майна, зривом масового заходу (концерту, зборів, виборів, випускного вечора тощо), з порушенням нічного відпочинку людей, з тимчасовим припиненням нормальної діяльності підприємства, установи, організації чи громадського транспорту; прояв безсоромності (непрстойні рухи тіла, публічне оголення і демонстрування статевих органів, публічне вчинення добровільного статевого акту тощо), знущання над хворими, старими, особами, які знаходяться в безпорадному стані);

– у конструкції складу злочину (групове порушення громадського порядку – матеріальний склад, а хуліганство – формальний склад);

– у мотивах вчинення злочину (при груповому порушенні громадського порядку мотиви злочину у співучасників різні, а хуліганство вчиняється тільки з хуліганським мотивом) [5, с. 64].

Аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак групового порушення громадського порядку дозволяє вказати на такі відмінності з хуліганством:

– місце вчинення злочину (громадське місце, характерне для злочину, передбаченого ст. 293 КК України);

– обстановка вчинення злочину (публічність, характерна для злочину, передбаченого ст. 293 КК України);

– вік суб'єкта злочину (суб'єктом хуліганства можуть бути особи, які досягли 14-річного віку, а групового порушення громадського порядку – 16-річного віку);

– вид умислу (групове порушення громадського порядку може вчинятися як з прямим, так і з непрямим умислом, а хуліганство – тільки з прямим умислом).

Звичайно, рішення питання про кваліфікацію злочину буде залежати від конкретних обставин справи, і встановити чіткі формалізовані критерії досить важко. Однак наявність вищезазначених ознак і

сполучених з ними навмисних дій, що грубо порушують громадський порядок, значно підвищує ступінь їхньої суспільної небезпеки (аж до переростання таких діянь у масові заворушення).

Як показують матеріали судової та слідчої практики, групове порушення громадського порядку (особливо на ґрунті міжнаціональних конфліктів) іноді починається із групового хуліганства [9]. У такому разі хуліганство й групове порушення громадського порядку можуть утворювати реальну сукупність і кваліфікуватися по двох статтях. Таке ж правило кваліфікації слід застосовувати й в іншій ситуації.

Так, дії, передбачені ст. 293 КК України, не супроводжуються явною неповагою до суспільства, а лише порушують громадський порядок, нормальну діяльність установ, підприємств і організацій, роботу транспорту. Якщо ж такі дії супроводжуються вчиненням із хуліганських спонукань насильством, пошкодженням майна, порушенням роботи установ, підприємств, то вони потребують додаткової кваліфікації за ст. 296 КК України.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про відмінність складів злочинів, які передбачені ст. ст. 293 та 296 КК України, в такому:

- 1) в ознаках об'єктивної сторони (в характері та змісті злочинних дій, місці та обстановці вчинення злочину);
- 2) у конструкції складів злочинів (за ст. 293 КК України – матеріальний, а за ст. 296 КК України – формальний);
- 3) у кількості учасників (при групових порушеннях громадського порядку дії вчиняються групою осіб, а при хуліганстві – дії можуть вчинятися як одноособово, так і групою осіб);
- 4) в ознаках суб'єкта злочину (суб'єктом хуліганства можуть бути особи, які досягли 14-річного віку, а групового порушення громадського порядку – 16-річного віку);
- 5) в ознаках суб'єктивної сторони (ст. 293 КК України передбачає як прямий, так і непряий умисел, а ст. 296 КК України – тільки прямий, та в хуліганському мотиві злочину, який характерний для хуліганства).

Крім зазначених так званих суміжних злочинів, з якими необхідно було порівняти кваліфікаційні ознаки, слід також провести аналогічний аналіз зі злочинами, які посягають на потенційний додатковий об'єкт групового порушення громадського порядку (відносини у сфері забезпечення нормальної роботи транспорту, підприємств, організацій та установ; авторитет органів державної влади), тобто таких статей, які встановлюють відповідальність за злочини, які направлені проти цих об'єктів у КК України.

Список використаної літератури

1. Зінченко О. І. *Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація* : моногр. / О. І. Зінченко, В. І. Тютюгін. – Харків : Фінн, 2010. – 256 с.
2. Копотун І. М. *Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – К., 2008. – 213 с.
3. Коржанський М. Й. *Кваліфікація злочинів* : навч. посіб. / М. Й. Коржанський – [3-тє вид., доповн. та переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – 592 с.
4. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
5. Кузнецов В. В. *Злочини проти громадського порядку та моральності: [практ. посіб.]* / В. В. Кузнецов ; [за заг. ред. В. І. Шакуна]. – К. : Паливода А. В., 2007. – 160 с. – (Практика та право).
6. Левчук В. В. *Проблеми визначення об'єкта хуліганства та його значення при кваліфікації злочинів* / В. В. Левчук // *Держава і право*. – 2008. – № 40. – С. 468–474.
7. Наклович М. Л. *Кримінально-правова боротьба з хуліганством* / М. Л. Наклович – Львів : Вища шк., 1974. – 83 с.
8. Налуцишин В. *Проблеми відмежування хуліганства від суміжних злочинів* / В. Налуцишин // *Вісник прокуратури*. – 2006. – № 5 (59). – Трав. – С. 46–53.
9. Олійничук Р. П. *Відмежування групового порушення громадського порядку від суміжних злочинів* [Електронний ресурс] / Р. П. Олійничук // *Форум права*. – 2009. – № 2. – С. 301–308.
10. *Полный курс уголовного права : в 5 т.* / [под ред. докт. юрид. наук, проф., заслуж. деятеля науки РФ А. И. Коробеева]. – СПб. : Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008–2008. – (Ученики и учебные пособия). Т. IV: *Преступления против общественной безопасности*. – 2008. – 674 с.